

ГОВОР ПРОФ. ДР СИМЕ ЂИРКОВИЋА НА ОТВАРАЊУ
ИЗЛОЖБЕ „ОРУЖЈЕ И ОПРЕМА СРЕДЊОВЕКОВНОГ
РАТНИКА У СРБИЈИ“, 22. IX 1980.

Већ су први писци српске историје, приморски хуманисти XVI века, наглашавали превасходно ратничку природу Словена и ратнички садржај њихове историје. То њихово наивно уверење, безбројним понављањем у току столећа, претворило се у опште место, које можда најбоље заступа оно Орбиново објашњење зашто словенска историја није јасна онако како би морала бити и зашто су „њена часна дела и знаменити подвизи завијени густом тамом, готово покопани у вечној ноћи заборава“. „Овај народ“ — како каже Орбин — „није имао учених и образованих људи како је обиловао ратоборним и изврсним у оружју.“ Он се „већ од почетка даде на непрекидно ратовање и извршавање дела достојних вечне успомене, не бринући се ни најмање да их неко стави на хартију“.

То уверење постало је саставни део најопштијег погледа на српску историју. Мисао да је ратовање судбина доделила Србима као највиши позив и најдубљи смисао њиховог трајања била је блиска и драга поколењима наших прадедова и дедова. Била је ослоњена на искуства каснијих столећа и изгледало је да је она у пуној сагласности са епском традицијом, којом је народ био прожет од врха до дна, и која је заиста испуњена бескрајним низом битака и мегдана. Уз то, та мисао је пружала највећу утеху што свој народ нису видели као судеоника у великом прогресу, којим се цивилизовано човечанство пре једног века много више поносило него данас, када је претерано заокупљено његовим наличјем.

Колико знамо, нико није непосредно и доследно оспоравао овај поглед на прошлост по коме су Срби првенствено ратом били ометени у развоју. Он је ћутке напуштен и углавном заборављен захваљујући тековинама историјских дисциплина вођених једним новим многостраним интересом, произишлим из искустава модерног света. Данас није ни потребно наглашавати да у средњовековном раздобљу српске историје рат и ратовање нису испуњавали свеукупни живот и да нису гушили друге области рада и стваралаштва. Није потребно посебно доказивати да нису у борбама оружјем једини „знаменити подвизи“ и дела „достојна вечне успомене“, да се подсетимо Орбинових фразе. Захваљујући деценијама стрпљивог и систематског рада историчара, археолога, историчара уметности и књижевности и истраживача многих других грана, ми смо свесни да бар у последњим столећима средњег века нема онога јаза између Србије и разви-

јених европских земаља какав је зјапио пре сто или сто педесет година. Без најмање жеље да се размећемо, ми данас показујемо да смо имали привреду на висини епохе и с гледишта техничко-производних основа и организационих форми и с гледишта удела у ширем привредном систему који се усталио крајем средњег века. Дела градитеља, сликара и других уметника већ су добила место у општим погледима на средњовековну културу Европе. Све садржајнија и ближа реалности постају знања о литератури и интелектуалном лику образованих људи, које је и наш средњи век имао, без обзира на велики број оних који су се дали „на ратовање“. Могао би се навести још низ примера који доказују да смо упрошћену и једнострану визију историје као непрекидног агона и ратовања заменили садржајном представом о сложеној и особеној цивилизацији израслој у једној граничној зони, уз срећно укрштање домаћих традиција са многоструким разноврсним подстицајима.

Парадоксално звучи, али у нашем познавању средњовековне цивилизације оно што је некад било предмет особитог поноса, ратник, војник или, да се сасвим приближим поводу који нас је вечерас окупио, *човек под оружјем*, не спада уопште у довољно обрађене и добро познате теме. Војна историја је, на жалост, подручје у коме није забележен нарочити напредак ни у истраживању, ни у приказивању. То се може разумети, јер је изворна подлога за познавање средњовековног света под оружјем веома танка. Истина, средњовековни текстови много говоре о ратовима или борбама, али реторичко описивање више дочарава звекет и блесак оружја него његове форме, подробније износи вреву и метеж битке него бојни поредак. У трагању за садржајним и прецизним представама о људима под оружјем, срећни смо што се можемо послужити фрескама, иако нас свака слика изнова доводи у прилику да процењујемо у којој мери она наставља можда врло стару ликовну традицију, а у којој мери одражава уметнику савремени свет. Највише се наша знања о рату, војсци и оружју богате оним што се ископа из земље. Срећом, наша археологија се више него икад раније интересује за средњовековни период и обрадовала нас је значајним открићима у многим областима.

Али тешкоће у васкрсавању средњовековног света рата и одбране не долазе само услед оскудице извора и шкртости њихових обавештења. Има разлога и за бојазан да су мисли водиле које покрећу и остварују научна истраживања у области историје сувише везане за искуства и теорије о војсци и ратовању модерне епохе, пре свега XIX века. Употребљавају се мисаони инструменти који нису погодни ни прилагођени за разумевање и описивање битно друкчије друштвене стварности средњег века. Напредак у проучавању и упознавању ове важне области средњовековног живота може се остварити, чини се, само радикалним повратком изворима и преиспитивањем општих концепција које се чине природне и саме по себи разумљиве.

Један облик тога враћања изворима представља и ова изложба, коју је с трудом и напором који неизбежно прате овакве подухвате приредио Историјски музеј, установа која је, иначе, без свога дома, без сталне изложбе и само на овај начин, тематским повременим изложбама, успоставља везу са публиком и даје рачуна о својој активности. Овом изложбом Музеј је заинтересованој публици, љубитељима прошлости омогућио непосредан и узбудљив додир с предметима који долазе из далеких столећа, преко којих се најсигурније продире у свет далеке прошлости. Стручњацима је овом изложбом Музеј предочио научну актуелност теме и подсетио на то колико у овој области још треба радити.

Оружје је, склони смо да мислимо, по својој намени и својој природи од најтврђег материјала. Па ипак тако тешко одолева зубу времена. Без континуитета у друштвеном и културном развоју, ми немамо, природно, у кући или двору сачуваних предмета који су егзистирали у хиљадама и десетинама хиљада примерака. Пут до старог српског оружја исто је тако спор, тежак и скуп као пут до римског или грчког оружја. Спомињем то да бих, с једне стране, упозорио на то да је овде само мали део оних врста и облика оружја којим је наш средњовековни човек баратао и да бих, на другој страни, нагласио колико ценимо напоре и инвенцију аутора ове изложбе, који су нам омогућили да се непосредно сусретнемо са драгоценим средњовековним материјалом, у коме има експоната који су тек недавно откривени и који се сада први пут излажу очима заинтересоване публике.

Захваљујући још једном Историјском музеју Србије што је приредио ову изложбу, позивам вас да разгледамо то што нам је приредио.